

УДК 316.752: [37 + 331]

О. М. Балакірева, канд. соціол. наук

Р. Я. Левін, канд. пед. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

ЦІННІСНО-МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ¹

Розглянуто вплив дошкільної та шкільної освітніх ланок на формування світоглядних цінностей дітей і молоді, виявлено потенціал удосконалення цієї діяльності відповідно до потреб модернізації України.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, освіта, модернізація.

Постановка проблеми. Дискусія щодо проблем української освіти здебільшого стосується аспекту якості знань. Меншою мірою обговорюється ціннісно-модернізаційний аспект – якою мірою освіта впливає на подолання архаїчних та формування модерних ціннісних орієнтацій. Хоча якраз він значно *актуалізувався* в останні роки у зв'язку з нагальною потребою модернізації країни: "Сьогодні Україна стоїть перед вибором – або модернізація, або відсталість без шансу наздогнати лідерів" [1], що визначено загальнодержавними програмами, планами^{2, 3}. Особливої актуальності цьому аспектові додає віднесення України до країн "пострадянської демодернізації", де одним з основних гальм модернізації є брак сучасної емансипативної системи цінностей, а першочерговим завданням держави й суспільства є подолання архаїчних цінностей і стереотипів [2].

Що успіх модернізації значно залежить від ціннісних орієнтацій українського соціуму – цілком закономірно, адже рядом досліджень переконливо доведено, що соціально-економічний розвиток країн в сучасному світі забезпечує серед іншого якраз переважання у свідомості населення модерних ціннісних орієнтацій над архаїчними [3, с. 17]. І роль освіти в досягненні

¹ Статтю підготовлено в межах проекту "Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України", виконаному згідно з цільовою комплексною програмою наукових досліджень НАН України "Модернізація українського суспільства і економіки в контексті викликів XXI століття" на підставі розпорядження Президії НАН України № 321 від 07.05.2012 р.

² Указ Президента України від 12.03.2012 р. № 187/2012 "Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/187/2012>>.

³ "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10/ed20120312>>.

цього є ключовою – саме освіта належить до тих інститутів (поряд з родиною, ЗМІ тощо), які визначально впливають на формування світогляду. Крім того, освіта найбільшою мірою слугує відтворенню людського капіталу – ключового чинника конкурентоспроможності [4] в сучасній економіці, а саме задля її зростання модернізація і необхідна першочергово. Адекватний потребам модернізації людський капітал має відрізнятися від старого особливостями світогляду, в якому модерні ціннісні орієнтації повинні переважати архаїку, без чого успіх неможливий: "...за модернізацією повинен встигати кадровий потенціал. Нову економіку потрібно будувати з новими, добре підготовленими кадрами" [1].

Зважаючи на викладене, одним з ключових питань ціннісно-модернізаційного контексту освітньої проблематики видається повнота розуміння того, які заходи державної освітньої політики сприяють, а які перешкоджають доланню архаїчних і формуванню модерних ціннісних орієнтацій. Тому здійснене дослідження мало на меті з'ясувати, якою мірою впливає на процеси додання архаїчних і формування модерних ціннісних орієнтацій вітчизняна освітня система; які вона має передумови для більш ефективного впливу (модернізаційно-ціннісний потенціал); які чинники найбільше перешкоджають реалізації цього потенціалу в масштабах країни. Такий підхід дозволить, на наш погляд, наблизитись до розуміння ефективних шляхів удосконалення вітчизняної освітньої системи в напрямі сприяння модернізаційним завданням засобами державної політики.

Сучасні дослідження проблеми. Аналіз освітніх проблем у дослідженнях і публікаціях останнього часу можна розділити на дві великі частини. До першої, представленої найбільше, можна віднести докладні оцінки якості освіти. Тут, як правило, застосовується різнобічний аналіз, ґрунтований на експериментальних даних, статистиці, опитуваннях, інтерв'юванні фахівців тощо. Щодо незадовільної якості української системи освіти, причин такої ситуації та її імовірних наслідків для країни протягом останніх років неодноразово публічно висловлювалися ряд відомих вітчизняних фахівців, зокрема Л. Гриневич [5], М. Згуровський [6], С. Квіт [7], І. Лікарчук [8], С. Ніколаєнко [9] та багато інших; експерти НІСД⁴ виділили вісім проблем української освіти, які вважають найгострішими (**незбалансованість мережі ВНЗ⁵, висока корупція, інфляція освітніх стандартів, низький рівень оплати праці педагогів, ізоляція від міжнародної інтелектуальної спільноти, відрив викладання від сучасної науки, повільність/низька ефективність упровадження Болонських принципів, потенційні загрози від непродуманих заходів з посилення автономії** [10]); досліджене широке коло менш загальновідомих широкій громадськості питань: недостатньої привабливості вітчизняної освіти (серед української студентської молоді лише 16% бажають вчи-

⁴ Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України.

⁵ Вищі навчальні заклади.

тися в Україні, натомість 24% – у США, 46% – в Англії⁶); її обмеженої доступності (майже половина українців повністю згодні і згодні разом, що ліпші шанси отримати вищу освіту мають винятково учні кращих шкіл; лише менше 30% повністю згодні і згодні разом, що вступити до ВНЗ мають однакові шанси всі люди незалежно від їх статі, етнічного або соціального походження⁷; майже 70% української молоді разом дуже турбує та турбує імовірність не мати змоги дати своїм дітям хорошу освіту⁸); невідповідності знань, що надаються (особливо у фундаментальних природничих й технічних галузях [6]), сучасним вимогам економіки знань; недостатнього використання сучасних можливостей онлайн-освіти ("освіти майбутнього") [11]; відсутності "...довгострокової національної стратегії розвитку інформаційного суспільства, яка стосувалася б усіх сфер діяльності й пов'язувала їх між собою (електронні уряд, ...бізнес, ...освіта)" [12] тощо. Спільна ознака наведених досліджень (і багатьох інших, які через обмежений обсяг статті залишилися поза межами наведеного) – негативний вплив ідентифікованих вад убачається експертами передовсім щодо якості освіти, кількості, рівня та ефективності для подальшої трудової діяльності набутих під час навчання знань, умінь, навичок і компетенцій.

Друга частина доступних досліджень, яка стосується впливу освітніх проблем на формування ціннісних орієнтацій, представлена в публікаціях останнього часу дещо меншою мірою. Хоча встановлено, що вихід на модернізаційну траєкторію розвитку (типовий приклад – країни групи А: західні, які здійснили це на початку ХХ ст., – Австрія, Велика Британія, Данія, Норвегія та азійські, які перейшли на цю траєкторію в другій половині ХХ ст., – Гонконг, Японія, Тайвань, Сінгапур, Південна Корея) супроводжується трансформацією саме цінностей (зокрема зростанням ціннісних орієнтацій щодо мінімізації дистанції між громадянами та владою, пріоритетності самовираження, самореалізації, особистої відповідальності за власну долю тощо). І навпаки, країни, які не змогли вийти на модернізаційну траєкторію розвитку (країни групи Б), відрізняються від модернізованих переважанням архаїчних ціннісних орієнтацій [13, с. 3–5].

Більшість доступних досліджень в освіті, які відокремлюють від традиційних оцінок якості/ефективності набутих знань і компетенцій оцінки ціннісних орієнтацій, виконано на матеріалі вищої школи. Зокрема відзначається проблема пріоритету фахової спеціалізації при зменшенні уваги наданню фун-

⁶ Дані інституту Горшеніна 2010–2011 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institute.gorshenin.ua/annuals/5_studentsi_obraz_budushchego.html>.

⁷ Дані інституту Горшеніна 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institute.gorshenin.ua/researches/108_molodezh_ukraini.html>.

⁸ Дані ГО "Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка" та ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" 2011 р. "Цінності-2011". Опитано 1002 респондентів віком 14–35 років. Стандартні відхилення при достовірності 95% і співвідношення змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,90–3,16%.

даментальних знань про закономірності функціонування суспільств. Ідеться про те, що попит абітурієнтів і конкуренція закладів змушує ринок освітніх послуг орієнтуватися здебільшого на популярні технічні, технологічні та соціально-технологічні дисципліни, викладання яких фокусується на наданні вузько спеціальних знань і прикладних компетенцій. Відповідно в навчальних програмах зменшується частка фундаментальних суспільних наук, покликаних надавати знання про закономірності функціонування і розвитку соціуму, роль, місце та інтереси соціальних груп, особливості інтеракцій між ними, окремими індивідами, громадянським суспільством і державними інститутами. Це призводить до продукування компетентних у професії фахівців, які водночас мають недостатньо системного розуміння соціальної реальності [14, с. 320–354], знань, навичок і мотивації до правильного усвідомлення власної громадянської ідентичності, вироблення активної громадянської позиції. Така продуктивна сила має потенціал розвитку економіки знань, але повною мірою реалізувати його не може через невміння та невмотивованість (тобто несформованість відповідних ціннісних орієнтацій) брати активну участь у розвитку громадянського суспільства, здатного посилювати демократію і модернізувати соціум. Така орієнтація української освіти в ринкових умовах – природний наслідок впливу світового процесу комерціалізації, через що традиційне раніше значення виховання (тобто формування цінностей) значно зменшується (унаслідок включення ГАТТ⁹ – попередника СОТ¹⁰ – освіти у вид послуг, вона потрапила в систему комерційних відносин з усіма її характерними складовими: уніфікацією, маркетингом, рекламою тощо, які применшують роль освіти як відтворювача культури [15]).

У дискусії щодо ціннісної проблематики української освіти широко представлені загальнофілософські, культурологічні, суспільствознавчі думки, серед яких непоодинокі виразно емоційні оцінки: "Протягом двох десятиліть держава докладає надзусиль, щоб вибити з освіти сам дух науковості та інтелекту й виховати деградовану апатичну особистість" [16]; "Наша реальна система освіти виховує людей, які понад усе цінують гроші та індивідуальний успіх у найстиглиший термін. Такі люди – погані громадяни, схильні до такої суспільної угоди, де за швидкий особистий економічний успіх цілком справедливо відмовлятися від громадянських прав і свобод, де подвійні стандарти та корупція – прийнятна повсякденність" [17]; "Освіта формує світогляд, а він є першопричиною тієї якості життя, що ми собі створили. ... Живемо за інтересами, а не за цінностями, тому й маємо здичавіле суспільство" [18] тощо.

Значно менше в літературі представлено результати вітчизняних емпіричних досліджень. З числа таких особливу увагу привертає виконане соціологами ХНУ¹¹ (керівник – Л. Сокурянська) дослідження студентства, три хвили

⁹ ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі.

¹⁰ СОТ – Світова організація торгівлі.

¹¹ Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна.

якого охопили майже десятилітній період (2000–2009 рр.). Користуючись кластерним аналізом, на основі 44 класифікаційних ознак під час першої хвилі (2000–2001 рр.) було виділено п'ять кластерів (по два модерністських і постмодерністських та один традиціоналістський), що відбивають ціннісну диференціацію українського студентства: "модерністи-комуналісти" – 32%, "модерністи-індивідуалісти" – 24%, "постмодерністи-ідеалісти" – 18%, "постмодерністи-прагматики" – 4%, "традиціоналісти" – 22%. Тобто дослідники встановили, що в ціннісних орієнтаціях українського студентства на початку XXI ст. домінували зовсім не традиційні, а модерністські (частка студентів-модерністів разом становила 56% та ще 22% – студентів-постмодерністів). Під час другої хвилі (2005–2007 рр.) хоча було зафіксоване деяке зменшення частки модерністів, але відбулося збільшення постмодерністів (частка студентів у двох постмодерністських кластерах становила більше 32%), що дослідники пов'язали з політичними ("помаранчева революція") та економічними (зростання добробуту порівняно з попередніми роками) факторами, які детермінували сподівання на демократичні перетворення й економічне зростання як умови збільшення можливостей самореалізації студентської молоді. Під час третьої хвилі (2008–2009 рр.) дослідники знов зафіксували зміни: повернення домінування студентів-модерністів – разом близько 75% – і зменшення частки студентів-постмодерністів – разом близько 22% (це пов'язали з негативним впливом фінансово-економічної кризи 2008 р., яка знизила рівень сподівань студентства на краще майбутнє). Але притому частка кластера студентів-традиціоналістів становила менше 3% і це найважливіше, тому що, за даними цього дослідження, якраз представникам кластерів студентів-модерністів та студентів-постмодерністів властиві не тільки прагнення досягнення високого соціального статусу й матеріального благополуччя, але й самореалізації, особистої свободи, економічної незалежності; їх відрізняють орієнтації на реалізацію таких цінностей, як "гарні, добрі відносини з оточуючими людьми", "користь, принесена суспільству", "участь у суспільному житті, у вирішенні проблем, що постають перед суспільством"; вони демонструють досить високий розвиток цінностей цілеспрямованості, наполегливості, прагматизму, рішучості, ініціативності, лідерства; вони більшою, ніж "традиціоналісти", мірою підтримують ринкові перетворення, курс на євроінтеграцію, відрізняються більш високим рівнем економічної активності, політичної участі, потенційної протестної активності. За результатами цього дослідження було визначено, що в українському суспільстві починає формуватися ціннісно-нормативна база, характерна для модерних суспільств; цей процес відбувається насамперед у молодіжному середовищі; найбільш виразно він проявляється серед студентства, яке може відіграти важливу роль як суб'єкт модернізаційних змін [19].

Водночас очевидно, що для реалізації модернізаційного потенціалу української молоді взагалі та студентської зокрема потрібні сприятливі

умови, які не можуть з'явитися без визначеної політичної підтримки змін на користь молоді в усіх сферах життя (політичній, економічній, соціальній, культурній). Водночас стосовно тільки однієї економічної сфери сьогодні в освітніх дискусіях ідентифіковано надзвичайно гостру проблему – недостатньої затребуваності українською економікою якісної освіти. Виявляється, що чинна модель споживання ресурсів попередніх поколінь замість створення нових джерел розвитку не потребує від "продукту" освіти знань і креативності [1]. "Якщо поділити виробництво на шість технологічних укладів, то ми матимемо 25% четвертого укладу, 4–5% п'ятого, а решта – нижчі уклади. Шостого укладу, якому часто відводять 0,3–0,4%, можливо й зовсім немає. При такій економіці об'єктивно склалася зневага до розумних людей, відсутність поваги до освіти у представників влади і бізнесу" [20]. І дійсно, вітчизняні ринки освіти і праці взаємно не відповідні: в першому півріччі 2012 р. в Держслужбі зайнятості було зареєстровано 17 022 архітектори та інженери при потребі роботодавців 10 569 (працевлаштувалися 5086, відповідно залишився конкурс на вакансію – 2 особи); незайнятих юристів – 8831, потреба – 2800 (працевлаштувалися 1757, залишився конкурс – 3 особи); у галузі комп'ютеризації незайнятих – 3604, потреба – 2158 (працевлаштувалися 998 осіб, залишився конкурс – 2 особи) [7]. Коли йдеться про критичні для успіху економіки знань спеціальності, то в Україні щодо відповідних спеціалістів констатується "...відсутність перспективи знайти достатньо оплачувану роботу фахівцям з вищою освітою природничого характеру" [21]. А незатребуваність економікою високоякісного людського капіталу – одна з найбільших загроз розвитку. Загальне правило: коли ринок праці не має достатньо доброякісних робочих місць, тоді поліпшення якості освіти позбавлене сенсу – кваліфікована робоча сила перетикатиме в більш успішні економіки [22]. Отже, доки освічена молодь не буде затребувана українським ринком праці (а це потребує принципового покращення умов для залучення інвестицій і модернізації технологій, що нереально без мінімізації корупції та забезпечення надійної охорони права власності), вітчизняна освіта працюватиме на розвиток інших країн, притому тим більше, чим якіснішою вона буде. Поки що ж ситуація парадоксальна: модернізації потрібен високоякісний людський капітал, а немодернізована економіка його не потребує. Відтак освітня модернізація має відбуватися водночас з економічною (принаймні щодо створення достатньої кількості доброякісних робочих місць), а не спочатку (наслідком буде відтік кращих фахівців) чи потім (тоді без відповідних кадрів модернізація взагалі неможлива). Така синхронна реалізація "двох модернізацій" (в освіті й економіці) наразі постає як один із головних і найскладніших викликів для країни.

Тимчасом адекватної відповіді на цей виклик поки що немає, тому важко не погодитися з описом зв'язку якості освіти, можливостей її професійної

реалізації на вітчизняному ринку праці та формування ціннісних орієнтацій молоді, здійсненим на підставі даних ІС НАНУ¹², квінтесенція якого така: "Велику соціальну проблему становить надлишок високоосвічених кадрів і абсолютна невідповідність їм ринкового попиту. ...дедалі більше молодих людей, які бажають працювати за спеціальністю, мріють залишити батьківщину... Сфера освіти дуже швидко перетворилася на бізнес, більше орієнтований на прибутковість... Сучасні молоді люди не тільки прагматичні, але й цинічні, вони добре засвоїли, що головний чинник кар'єрного успіху – лояльність до владних і політичних сил. І такі молоді люди не керуються ціннісними орієнтирами, відмінними від монетарних, а цілком відповідають у цій орієнтації можновладцям, які теж цілком позбавлені будь-яких ціннісних навантажень" [23].

Отже, значення ціннісної складової впливу освітніх проблем видається вельми важливим якраз з погляду модернізаційних перспектив: "Відмова від модернізаційного потенціалу культури, від роботи з ціннісною шкалою, з етикою, з національною картиною світу гарантовано веде модернізаторів у тупик" [13, с. 3–5]. Відтак можна припустити, що оцінювати кінцевий "продукт" системи української освіти в аспекті його відповідності потребам модернізації доцільно не тільки (можливо, й не стільки) з погляду традиційної освітньої парадигми (кількості-якості набутих знань, умінь, навичок і компетенцій), скільки з погляду того, якими (модерними, архаїчними) є ціннісні орієнтації, які формуються під час навчання. Адже набути знання і компетенції можна й пізніше (самоосвіта, навчання на робочому місці, навчання впродовж життя тощо), притому цілком конкретно-прикладні, й зробити це відносно швидко, а цінності змінюються вельми повільно (наприклад, як констатують російські дослідники, через те, що формування цінності "громадянська ідентичність" є тривалим процесом, котрий розпочинається з дитинства, навіть після 20-ліття зникнення СРСР у Росії неможливо швидко змінити ідентичність громадянина "радянської імперії" на ідентичність росіянина [3, с. 28]).

Якщо прийняти підхід, не обмежений оцінюванням ефективності освіти в традиційній парадигмі, тоді доцільно оцінювати переважання у *світогляді дітей і молоді модерності-архаїчності їхніх ціннісних орієнтацій, розглядаючи це як результат освіти у сенсі* модернізаційних потреб. Такий підхід міг би, на нашу думку, допомогти розумінню того, які з проблем української освіти дійсно є ключовими в сенсі модернізації, такими, що істотно заважають формуванню модерних орієнтацій.

Методологія дослідження передбачала фокусування на двох перших (дошкільній та загальноосвітній) ланках української системи освіти. Такий підхід зумовлений тим, що, по-перше, вплив освіти на формування світогляду починається від самого початку потрапляння дитини в систему; по-

¹²Інститут соціології Національної академії наук України.

друге, абсолютна більшість українських дітей та молоді не оминає загальноосвітню школу, отже її вплив – визначальний; по-третє, ціла низка проблем вищої школи закорінена якраз у проблемах попередніх ланок (наприклад, майже половина українців повністю згодні і згодні разом, що ліпші шанси отримати вищу освіту мають винятково учні кращих шкіл¹³; слабкість підготовки абітурієнтів змушує знижувати і формалізувати критерії засвоєння курсу вищої школи; притаманність ВНЗ жорсткої регламентації, надмірної бюрократизації, переважаності навчального процесу зайвою документацією, обмеженості свободи вибору навчальних курсів, браку ініціативи і творчості студентів і педагогів – усе це традиції організації навчання, які тягнуться із загальноосвітньої школи [24]). Крім того, проблеми вищої школи нині найбільше перебувають у центрі суспільної уваги й досліджені досить докладно (зокрема, в ході слухань 27.02.2013 р. в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти "Про законодавче забезпечення розвитку вищої освіти в Україні" було різнобічно обговорено питання доступності освіти, зовнішнього оцінювання, управління сферою, автономії університетів, забезпечення якості, соціальних гарантій, розвитку науки, студентського самоврядування, міжнародного співробітництва тощо [25], при цьому гостра й ґрунтовна публічна дискусія, яка передувала слуханням, показала діаметрально протилежні позиції з ряду принципових положень трьох різних проектів нової редакції Закону України "Про вищу освіту" і можливі наслідки від прийняття кожного [26]).

Аналіз впливу дошкільної та загальноосвітньої ланок на формування **ціннісних орієнтацій дітей і молоді** передбачав: а) узагальнення експертних оцінок щодо наявного стану функціонування двох названих ланок системи освіти; б) визначення відповідності зазначених оцінок критеріям архаїчності й модерності/постмодерності згідно із сучасними концепціями виміру цінностей. В основу *методики* визначення ціннісних критеріїв було покладено аналіз характеристик ціннісних систем за Р. Інглгартом [27] та Ш. Шварцем [28], методики групування культурних цінностей запитальника Ш. Шварца за Н. Лебедевою, А. Татарком [3] та факторів сприяння і перешкоджання модернізаційним перетворенням через канали впливу культурного капіталу на економічний розвиток (за даними Фонду "Стратегія 2020" [13]). Водночас, оскільки згадані концепції та розробки стосуються не лише освіти, а всіх сфер життя (політики, релігії, економіки, культури тощо) суспільств різного соціально-економічного укладу, суспільно-політичного устрою, рівня розвитку і організації освітніх систем, то оригінальні комплекси ціннісних характеристик потрібно було обмежити лише тими критеріями архаїчності, модерності й постмодерності, до формування яких мають безпосередній стосунок функції досліджуваних ланок української системи освіти, котрі (функції)

¹³ Дані інституту Горшеніна 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institute.gorshenin.ua/researches/108_molodezh_ukraini.html>.

найбільше впливають на формування ціннісних орієнтацій користувачів (у даному разі – вихованців ДДЗ¹⁴ та учнів ЗОШ¹⁵).

Зокрема, до критеріїв архаїчності було віднесено пріоритетність цінностей сили, порядку, колективізму, абсолютизації правил, передбачуваності, стабільності, традицій, домінування (влади, авторитетності, впливовості), короткострокового планування власного життя (або непланування взагалі), нерівного доступу до благ (у тому числі освітніх), фаталізму, самоізоляції, спостережного ("інтуїтивного") мислення, опортунізму, соціальної пасивності, неприйняття інакомислення, "іншості", неусвідомлення самоцінності праці (коли дозвілля сприймається як надцінний час споживання, а праця – як невідворотне зло, плата за дозвілля, споживання), максимізації особистої корисності, задоволення через насолоду (задоволення бажань через постійні зміни вражень, дозвіллєві девіації, аномійні статеві практики, вживання речовин і зловживання практиками, що викликають залежності, тощо – це пріоритетність цінностей суспільства споживання, що перетворюють особистість на споживача, схильного не стільки продукувати матеріальні й моральні блага, скільки поширювати споживацькі запити і соціальні практики [29, с. 301–302]).

До більш сприятливих для модернізації критеріїв було віднесено пріоритетність цінностей самовираження, участі, гнучких, ситуаційних правил та етики, самореалізації (незалежності, майстерності, самостійного вибору цілей, інтелекту, допитливості, широти поглядів, честолюбства, відповідальності), рівності (соціальної справедливості, чесності, вірності, обов'язковості), духовності (в постмодерновому розумінні, коли пріоритетними стають цінності гармонії із світом: насичене духовне життя, самодостатність, творчість, неогоїстична любов, відчуття краси мистецтва, природи, цінності захисту екологічного середовища), довгострокового планування життя, відкритості до нового, вдосконалення (динамічності мислення), праці й доходу як результату праці, поваги до власності, соціальної мобільності, індивідуалізму (за умови усвідомлення обов'язковості дотримання імпліцитного соціального контракту як системи понять, взаємних зобов'язань, норм поведінки), незалежності в судженнях, міжособистісної довіри (в тому числі щодо виконання угод, обіцянок), активної громадянської позиції, культурного дозвілля для психічного відтворення (сприйняття дозвілля та праці як часу самореалізації), успіху, ефективності, просування.

Матеріали дослідження. Дошкільна освіта. У переважній більшості ДДЗ державної та комунальної форм власності здебільшого колективні методи соціалізації (як і в минулому) усе ще надмірно переважають індивідуальні. Серед основних причин: перевантаження груп дітьми (зазвичай понад навіть

¹⁴ Дитячі дошкільні заклади (у цьому дослідженні було використано експертні оцінки щодо ДДЗ усіх форм власності).

¹⁵ Загальноосвітня школа (у цьому дослідженні було використано експертні оцінки щодо загальноосвітніх закладів усіх типів і форм власності).

застарілі норми [30]) – одне це вже практично унеможливило індивідуальний підхід); недостатньо модерне мислення кадрів (вони не повністю вільні від архаїчних педагогічних орієнтацій через брак сучасної підготовки й систематичного підвищення кваліфікації); застарілі, часом педагогічно необґрунтовані вимоги управлінців і частини батьків (це спонукає персонал якомога частіше й наочніше демонструвати формальні досягнення вихованців, підмінюючи принципи вільного розвитку і стимулювання природного інтересу дитини до пізнання світу через використання відомих методик на кшталт шкіл Вальфдорської, Монтесорі тощо спробами раннього оволодіння ускладненим комплексом знань і навичок, що часом дає навіть зворотний ефект – зменшує інтерес до наступного навчання в початковій школі [31]); традиційний брак сучасного розвиваючого обладнання, простору та спеціалізації приміщень і майданчиків тощо – це обмежує можливості персоналу застосовувати сучасні методики вільного розвитку дитини.

Унаслідок зазначених проблем досить часто формується система цінностей, у якій стають нормами: примусове обмеження індивідуальних схильностей та інтересів спільними (колективними) правилами, які визначаються авторитарно; тиск поведінки "робити як усі" тощо, недотримання чого тягне осуд, часом – покарання. Надмірне переважання колективізму над індивідуалізмом (часто вимушене через перевантаження груп) показує, що виховання усе ще має істотні ознаки спільного з минулим, коли людський капітал мав відповідати завданням модернізації мобілізаційного типу (спрямованої на досягнення військового й технологічного паритету із Заходом при збереженні соціальної та політичної самобутності тоталітарної держави [32]). Така система цінностей швидше асоціюється з рядом критеріїв архаїчності (пріоритетність сильного лідерства, порядку, колективізму, абсолютизації правил, стабільності, традицій, домінування, соціальної пасивності, неприйняття інакомислення, "іншості" тощо), ніж модерності (пріоритетність самовираження, гнучких, ситуаційних правил, самореалізації, свідомої відповідальності, відкритості до нового, самовдосконалення, розумного індивідуалізму, незалежності тощо).

Тимчасом дошкільна освіта має модернізаційний потенціал, окремі складові якого простежуються в практиці ряду державних/комунальних закладів, передовсім тих, де ефективно використовуються додаткові (платні) послуги (це більше поширене у ДДЗ великих міст). Але неодмінною умовою реалізації цього потенціалу є достатнє батьківське фінансування, інакше додаткові послуги виявляються малорезультативними (достатньо витратитися для відчутного від платних послуг ефекту можуть домогосподарства, рівень матеріального забезпечення яких сягає середнього і вище відносно всіх домогосподарств певного регіону). Окрім розміру впливає також призначення внесків – педагогічні платні послуги (додаткові заняття з кваліфікованим персоналом, урізноманітнення й осучаснення навчальних предметів, виго-

товлення-придбання розвиваючих матеріалів та обладнання тощо) сприяють посиленню модерної складової, натомість інші батьківські витрати часом справляють протилежний вплив. Наприклад, формально узаконені [33], але часто "добровільно-примусові" батьківські внески [34], не завжди відповідають визначеному переліку платних послуг (як-от "подарунки" вихователям) та/або порядку їх оформлення (усе ще буває практика оплати готівкою без належного документального підтвердження), що сприяє зміцненню архаїчних цінностей нерівності, максимізації особистої корисності й розшарування за матеріальною ознакою (діти з більш заможних родин відчувають краще ставлення персоналу, відтак засвоюють власну особливість, не обгрунтовану дійсними досягненнями, відповідно мають менше стимулів їх прагнути). Тим не менш у ряді державних/комунальних ДДЗ з ефективними платними послугами досить кваліфіковані кадри й більш сучасне матеріально-технічне, методичне, інформаційне тощо забезпечення дозволяють істотно мінімізувати традиційні вади колективістського підходу та закласти основи модерного світогляду за рахунок інноваційних методик, хоча значне наповнення груп суттєво ускладнює цю роботу.

Водночас найбільш потужно модернізаційний потенціал проявляється в практиці приватних ДДЗ, більше орієнтованих на європейську практику індивідуального підходу та авторські методики вільного розвитку, у яких пріоритетними (особливо на початковому етапі) є методи переважно фізичного розвитку (рухлива гра, довільна рухова активність) й стимулювання творчості відносно накопичення розумових навичок [35]. У цих закладах наповнення груп, як правило, в 4–5 разів менше, кадрове, методичне, матеріально-технічне та інше забезпечення значно краще, ніж у переважній більшості державних і комунальних ДДЗ. Вихованці приватних закладів частіше засвоюють як норму примат свободи особистості, неприпустимість штучного обмеження власних інтересів колективними, вимагання уніфікованої поведінки. У цих ДДЗ закладаються світоглядні основи ставлення до навчання й виховання як до оплачуваних послуг, які повинні бути доброякісними без будь-яких додаткових стимулів. Отже система цінностей, що формується у приватних ДДЗ, більше наближена до модерної ментальності. Але охоплення ними дітей украї незначне (наприкінці 2010 р. приватних закладів було 496 [36], або 3,2% від ДДЗ усіх форм власності; їх відвідували 13 255 дітей, або 1,1% усіх охоплених системою ДДЗ [37]), що зумовлене матеріальним чинником (наприклад, вартість найдешевших приватних ДДЗ у Києві починалася від \$200 на місяць [38]).

Відтак ключовими перешкодами реалізації модернізаційно-ціннісного потенціалу дошкільної освіти є переважання у більшості державних і комунальних ДДЗ колективних методів соціалізації над індивідуальними, перевантаження груп, нестача кваліфікованих кадрів та сучасного матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу. Тому перспектива

формування змалку модерних ціннісних орієнтацій полягає, передовсім, у поступовому збільшенні охоплення вихованців ДДЗ педагогічною практикою та умовами виховання, характерними для кращих приватних закладів.

Водночас через занадто велику для абсолютної більшості молодих родин вартість приватних ДДЗ вони поки що недоступні (і ще довго не будуть доступні) домогосподарствам навіть із середнім по регіонах рівнем матеріального забезпечення. Отже, розв'язання проблеми потребує комплексного підходу, який охоплюватиме не лише питання фінансування (деякі думки фахівців щодо його покращання наведено далі), а й науково-методичного забезпечення ідеології, змісту, методів та якості дошкільного навчально-виховного процесу, орієнтованого на формування примату модерних цінностей дитячого світогляду. Реалізація такого підходу потребує, можливо, існування в країні єдиного осередку управління та генерації відповідних ініціатив, методичного супроводу поширення кращих практик і контролю їх упровадження в ДДЗ всіх форм власності, належного нормативно-законодавчого забезпечення цієї діяльності. Можливо, доцільним було б створення, як пропонує частина експертів, потужного департаменту дошкільної освіти у складі відповідного міністерства [9], але вочевидь ефективність його функціонування значно залежатиме від наявності при ньому впливової громадської ради у складі авторитетних експертів (практиків, науковців, організаторів, юристів тощо) з широкими повноваженнями, здатних запобігти підміні реальних реформ деклараціями й формальними звітами.

Загальноосвітня школа. З погляду наявного стану формування цінностей експертна думка показує, що для більшості державних закладів (за незначними в масштабах країни винятками практики вчителів-новаторів з авторськими методиками викладання) характерні надмірний бюрократизм і жорсткий контроль навчально-виховного процесу здебільшого за суто формальними ознаками (Як зауважує В.Нікітін: "Те, що воно (М-во освіти. – *Прим. ред.*) не може проконтролювати, воно тим або іншим способом знищує" [15]). Серед наслідків цього та багатьох інших системних проблем загальноосвітньої школи відзначаються надмірне обмеження свободи, ініціативи, творчості учнів і вчителів [24], авторитаризм шкільних адміністраторів, зниження кваліфікаційних вимог до шкільного вчителя (при низькій, водночас, привабливості цієї професії через низьку зарплатню); професійне "вигоряння" старих кадрів та недостатня кваліфікація нових (через послаблення підготовки в педагогічних ВНЗ); гендерна незбалансованість педагогічного корпусу (співвідношення серед учителів чоловіків і жінок становить на користь останніх приблизно 2 до 10) [39], застарілість стандартів освіти (експертна оцінка введених 2012 р. нових стандартів така: "...Державний стандарт загальної середньої освіти, і навчальні програми – не більш ніж чергові буденні версії попередньої редакції цих документів" [5]); недосконалість підручників та навчальних посібників ("...якість посібників настільки погіршилася, що вже

громадськість, а не тільки фахівці, бурхливо відреагувала на це" [5]); брак фінансування програм методичного забезпечення; істотне зменшення за часи трансформації обсягів і різноманітності позаурочних форм і методів навчання та виховання, значні проблеми в організації зовнішнього незалежного оцінювання [40] ("Система зовнішнього незалежного оцінювання... маргіналізована" [5]) та незалежної оцінки якості роботи школи (із більше як 20 міжнародних порівняльних досліджень якості загальної середньої освіти¹⁶, проведених протягом 1991–2012 рр., Україна взяла участь лише у двох через відсутність державної системи моніторингу якості освіти, професійного аналізу результатів міжнародних і внутрішніх моніторингових досліджень. І передусім, напевне, тому, що "острах негативних результатів міжнародної оцінки обумовлює відсутність політичних ініціатив щодо участі національної освітньої системи в подібних дослідженнях" [41]).

Проявляється тенденція переважання в школі однієї складової навчально-виховного процесу – навчання (маючи на увазі надання специфічних з предметів знань, прищепленні умінь та навичок) на шкоду іншій – вихованню (маючи на увазі в його сучасному розумінні як надання загально-соціальних знань, умінь, навичок нормативної поведінки, спілкування, толерантності, розв'язання конфліктів тощо), і ряд експертів попереджають про небезпеку цього у зв'язку з проявами шкільного насильства (воно сягнуло рівня проблеми, що викликала появу численних спеціальних проектів [42], досліджень [43], навчально-методичних матеріалів з відповідної тематики [44]). А шкільне насильство, природно, зміцнює архаїчні цінності авторитету сили, сильного лідерства, влади, домінування замість модерних цінностей толерантності, імпліцитного соціального контракту щодо поведінкових стандартів тощо).

Проблемою школи стала також недосконалість законодавства щодо можливостей залучення позабюджетних інвестицій [39], унаслідок чого грошові внески батьків найчастіше офіційно не легалізовані належним чином (бувають навіть випадки мало не вимагання цього з боку шкільного персоналу). А саме неофіційність та призначення коштів на не суто педагогічні цілі слугує поширенню архаїки (за даними 2009 р., 31–53% батьків добровільно вносили кошти на ремонти шкільних приміщень, у фонд школи, класу, на подарунки вчителям тощо і ще у 30–55% такі внески вимагали [45]). Так само не сприяють поширенню модерних цінностей надання окремим учням незаслужених переваг, котрі

¹⁶Міжнародна система моніторингу якості освіти охоплює близько 70 країн. Організаторами є Міжнародна асоціація з оцінки навчальних досягнень – IEA та Організація економічного співробітництва й розвитку – OECD. Найбільш масштабними є дослідження якості загальної середньої освіти: TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) – дослідження якості математичної та природознавчої освіти (1995, 1999, 2003, 2007, 2011 pp.); PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – дослідження якості читання й розуміння тексту (2001, 2006, 2011 pp.); PISA (Program for International Student Assessment) – міжнародна програма з оцінки навчальних досягнень учнів (2000, 2003, 2006, 2009, 2012 pp.) [49].

кваліфікуються експертами як корупційні. За результатами 2011/12 навч. р. виявилось майже 23 тис. випускників-медалістів (9–10% загального випуску, в окремих областях – до 15%, тоді як за часів СРСР їх було 1–1,8%), або майже удвічі більше, ніж у 2008/2009 навч. р., що експерти пояснили уведенням 2010 р. порядку врахування середнього бала шкільного атестата при вступі до ВНЗ, котрий істотно активізував корупцію (кожен другий медаліст отримав 2011 р. на зовнішньому незалежному тестуванні менше 160 балів; усупереч логіці золотих медалей було отримано в 3–4 рази більше, ніж срібних, хоча офіційні вимоги до золотих медалістів значно суворіші) [8].

Соціологічні дослідження показують, що система цінностей, яка формується в школі, має виразні ознаки еkleктичності й амбівалентності: чільні місця в рейтингу цінностей одночасно посідають характеристики внутрішньо-духовного розвитку та зовнішні ознаки "красивого" життя; серед найменш значущих цінностей одночасно знаходяться зовнішні ознаки соціальної престижності та внутрішні ознаки інтелектуального розвитку. Тобто ціннісні орієнтації, характерні як для архаїки, так і модерну, виявляються в учнів української школи одночасно напрочуд змішаними¹⁷.

За існування названих (і ще ряду не названих) проблем ціннісна складова шкільної освіти характеризується так: "...Той тип соціалізації... в українських... школах, звичайно, готує адекватних громадян, здатних жити в умовах "системної корупції" та прийнятності подвійних стандартів суспільного життя. ...вони внутрішньо готові порушувати принципи поділу на публічне і приватне, брати участь у кумівстві, хабарництві чи інших формах корупції. Ми готові толерувати подвійні стандарти: ми знаємо, з одного боку, що ми не маємо платити додаткові кошти школам, але в той же час платимо. Соціалізація в нашій освітній сфері добре готує людей до життя в корумпованій країні" [17].

Водночас шкільна освіта має модернізаційний потенціал, який виразно проявляється в практиці ряду державних шкіл (діяльність учителів-новаторів¹⁸, Малої академії наук [46], успіхи на міжнародних олімпіадах¹⁹), де вико-

¹⁷ Дані міжнародного соціологічного дослідження "Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді" (HBSC), проведеного навесні 2010 р. ГО "Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка" та Центром "Соціальний моніторинг" в усіх областях України, АР Крим та м. Києві. Для даного випадку з повного масиву даних було відокремлено для аналізу тільки відповіді учнів 6-х, 8-х, 10-х, 11-х класів (7850 респондентів) загальноосвітніх шкіл (469 шкіл). Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становили 0,68–1,13%.

¹⁸ Наприкінці 2011 р. за підсумками III Всеукраїнського форуму вчителів-новаторів Microsoft "Партнерство в навчанні" у 8-му щорічному конкурсі "Вчитель-новатор" (проводить "Майкрософт Україна" з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН) взяли участь 1084 вчителів (у тому числі 799 – не з обласних центрів, 165 – із сіл), які продемонстрували ефективне застосування інноваційних інструментів, інформаційних технологій, інтерактивних рішень у викладанні мов, історії, математики, біології на основі технологій Microsoft (створення презентацій, фільмів, веб-сторінок, електронного навчального зошита, робота "учень-учитель" е-поштою тощо); призерів залучено до розробки програм та навчальних посібників; перемож-

ристовують інноваційні методики (наприклад, розвиваючі програми типу "Росток", методику Ельконіна – Давидова [47], яку кращі російські експерти відносять до найбільш високоефективних [48] і часто навіть називають Харківською за місцем започаткування у 20-х рр. XX ст. видатними вченими "кола Виготського" тощо). Тим не менше на загал у масштабах країни це поки що не дає бажаного ефекту, зокрема результати участі українських школярів у міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти TIMSS-2011 виявилися неприємними [5], хоча й покращилися порівняно з 2007 р. (у багатьох країнах вони, навпаки, погіршилися) [49]. Одна з причин – інноваційна педагогіка найбільш поширена в приватній школі (ліцеї, гімназії, коледжі), але кількість подібних закладів – менше 1% [51] при нереальній для пересічних громадян вартості навчання (у кращих столичних приватних школах вона перевищує 100 тис. грн на рік [52]).

Разом з тим, якраз приватна українська школа значною мірою демонструє модернізаційний потенціал освіти, притому сьогодні вже дає приклади не лише практичного використання сучасної методології, а й теоретичного узагальнення змісту нових підходів і пропонує можливості їх поширення через публікації оригінальних авторських навчально-методичних матеріалів (наприклад, "Гіпермаркет знань" Співаковського – викладена в Інтернеті матриця уроків і текстів з предметів з 1-го по 11-й класи [53]). Приватна школа орієнтується на сучасну світову практику розвитку індивідуального потенціалу кожного учня на основі виявлення кола знань і навичок, котрі його зацікавлять, на протигагу традиційній практиці пропонування знань як задоволення потреб, котрих в учня не існує. Як прогресивний підхід пропонуються ідеї навчання вмінню ефективно взаємодіяти, шукати інформацію, систематизувати й зберігати її; допомагати засвоювати обмежений обсяг класичних знань, орієнтуючись на індивідуальні інтереси учнів, і за методологією вивчення не окремих предметів, а цілісних явищ (першочергово тих, з якими люди стикаються в повсякденному житті) з позицій різних наук (модулі); насамкінець – застосування вивченого на практиці через шкільні дослідження і виробництво будь-якого матеріального та інтелектуального продукту [54]. Приватна школа засвоює досвід європейських країн-лідерів в освіті, які мають різні організаційні системи, але, як правило, майже всі приділяють значну увагу естетичному й фізичному вихованню, свободі, творчості, компетентнісному підходові [24], мають добру кадрову та матеріально-технічну базу. У результаті досить високоякісна освіта поєднується з формуванням більш вільного й модерного світогляду. З іншого

ців – до участі в Європейському форумі вчителів-новаторів у Лісабоні. Див. : Визначені переможці конкурсу "Вчитель-новатор" // Новини освіти та науки в Україні та світі. Освітній портал. 19.12.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.osvita.org.ua/news/61492.html>>.

¹⁹ На Міжнародній олімпіаді з математики вже кілька років поспіль всі учасники української команди школярів отримують медалі, а в 2007 р. та 2009 р. три з шести учасників отримали золоті [50].

боку, вітчизняна приватна школа добре засвоїла, що європейська шкільна система чітко диференціює життєву перспективу учнів відповідно їхнім особистим здібностям та матеріальному й соціальному капіталу родин (одразу початок праці або після професійно-технічного навчання середнього рівня або продовження освіти на вищих щаблях, котрі потребують істотних капіталовкладень і розумових зусиль), тому орієнтується на задоволення освітніх потреб винятково заможної частки населення.

Ключові перешкоди в реалізації модернізаційно-ціннісного потенціалу системи вітчизняної шкільної освіти: у державних закладах старі традиції примату диктатури відомчої системи управління формами і змістом освіти з усіма її негативними наслідками для формування модернових ціннісних орієнтацій (бюрократизм, формалізм, авторитаризм в адмініструванні, брак дієвої підтримки новаторства і креативу); нестача кваліфікованих кадрів і сучасного матеріально-технічного забезпечення; нові проблеми неадекватності викликам сучасності освітніх стандартів; низької якості навчально-методичних матеріалів; організації зовнішнього незалежного оцінювання та незалежної оцінки якості шкільної освіти; зниження уваги до власне виховання за рахунок пріоритетності навчання, налаштованого переважно на виконання формальних контрольних вимог; шкільна корупція. Приватна школа більше налаштована на формування модерних цінностей, але практично не доступна абсолютній більшості співвітчизників через свою вартість і нечисленність закладів.

Отже, як і в випадку з дошкільною освітою, розв'язання проблеми формування модерного світогляду школярів пов'язане з поширенням кращої практики передових державних і приватних шкіл на всю загальноосвітню ланку, але це потребує серед іншого (вдосконалення організації, змісту, методів, якості навчально-виховного процесу, його нормативно-законодавчого, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, науково-методичного забезпечення, супроводу й контролю, в тому числі громадського), передовсім, адекватного фінансування. У цьому зв'язку доцільно зазначити, що хоча неможливість його збільшення традиційно аргументується обмеженням держбюджетом (на 2013 р. він дійсно запланований замість передбачених Законом "Про освіту" 10% ВВП у розмірі дещо більше 6% [55]), але існує ряд фахових зауважень щодо раціональності чинної практики витрат. Зокрема, пропонується збільшити фінансування дошкільної та шкільної освіти за рахунок скорочення видатків на утримання надлишкової вертикалі органів управління освітою, оптимізації-реформування розгалуженої мережі науково-педагогічних інститутів, надання ДДЗ та ЗОШ господарської автономії (за участю й контролю з боку громадських рад закладів) [39], мінімізації нецільових та необґрунтованих витрат в системі державних закупівель товарів і послуг для освітньої галузі (наприклад, при тому, що лівову частку – 2013 р. близько 87% – освітнього держбюджету витрачається на зарплату й комунальні послуги [55], прак-

тика показує випадки закупівлі для навчальних закладів послуг за цінами, вище встановлених Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг України тарифів на теплову енергію [56]; ряд міністерських проектів з інформатизації школи, що впроваджувалися невідомими фахівцям приватними фірмами, виявилися недоброякісними, такими, що потребували видатків від самих ЗОШ, потім швидко припинилися, хоча кошти були витрачені [12]; Конкурс підручників 2012 р. через корумпований підхід до його проведення і загалом до процесу державних закупівель був "...відмічений найбільш гучними скандалами й журналістськими розслідуваннями, пов'язаними саме з освоєнням централізованих програм міністерства. Це підтверджують і звіти Рахункової палати" [5]). Тобто, за раціонального витрачання навіть обмеженого бюджету освіти резерви для покращення фінансування існують. Крім того, існують обґрунтовані пропозиції щодо диверсифікації джерел фінансування освіти за рахунок вдосконалення законодавства щодо механізмів легітимного залучення батьківських внесків суто цільового призначення [39], стимулювання благодійної та спонсорської участі осіб і організацій у модернізації бази державних навчальних закладів, оплаті навчання у приватних для дітей з малозабезпечених та багатодітних родин тощо.

Висновки

1. Вітчизняна система освіти в дошкільній та загальноосвітній ланках поки що не розв'язує належною мірою проблему подолання традиціоналістських і формування модерних ціннісних орієнтацій. Водночас система має істотний потенціал для забезпечення української модернізації адекватним людським капіталом. Перешкоджає його реалізації усе ще значна поширеність архаїчних цінностей у практиці діяльності навчальних закладів (домінування влади персоналу над ідеологією дружнього партнерства з дітьми; пріоритетність порядку, уніфікації, абсолютизації формальних правил на протипагу індивідуально-креативному підходу; нерівномірність доступу до доброякісної освіти внаслідок матеріального розшарування тощо), що сприяє формуванню світогляду з елементами соціальної пасивності, неприйняття інакомислення, нерозуміння самоцінності праці, максимізації особистої корисності. Водночас менше поширені модерні цінності (пріоритетність самовираження, незалежності, допитливості, широти поглядів, відповідальності, чесності, обов'язковості, духовності), які сприяють усвідомленню обов'язковості імпліцитного соціального контракту як системи нормативної поведінки; сприйняття доходу як результату праці; розумінню ефективності соціальної участі, активної громадянської позиції.

2. У дошкільній освіті модернізаційний потенціал найбільш виразно проявляється в практиці приватних і тих державних/комунальних ДДЗ, у яких упроваджено високоякісні платні послуги (у них кваліфіковані кадри, інноваційні методики, індивідуальний підхід і сучасні умови навчально-виховного процесу сприяють формуванню модерного світогляду, нормами якого є при-

мат свободи особистості, схвальність творчої самореалізації, неприйняття колективного домінування, уніфікованої поведінки), але таких закладів надто мало (обмежені матеріальні можливості переважної більшості молодих родин унеможлиблюють зростання попиту на приватні ДДЗ та не дозволяють витрачатися на додаткові платні послуги державних/комунальних). Реалізація модернізаційно-ціннісного потенціалу дошкільної освіти потребує наближення практики діяльності більшості державних/комунальних ДДЗ (із властивими їм недоліками: пріоритетністю колективної соціалізації відносно індивідуальної, браком кваліфікованих кадрів, перевантаженням груп, несучасністю матеріально-технічного забезпечення тощо) до кращих зразків, демонстрованих рядом приватних закладів і тих, де ефективно спрацьовують додаткові платні послуги. Ключовими перешкодами в реалізації модернізаційно-ціннісного потенціалу дошкільної освіти в масштабах країни в напрямі формування модерних ціннісних орієнтацій є обмежені можливості фінансування закладів бюджетним і батьківським коштом; слабка підготовка й низька оплата праці кадрів; несучасність матеріально-технічного, науково-методичного та інформаційного забезпечення.

3. У загальноосвітній ланці основний модернізаційний потенціал пов'язаний з інноваційними методиками педагогів-новаторів, що передбачають активне використання сучасних інтернет-технологій та інтернет-ресурсів, вільне володіння англійською, творчість учнів і вчителів (розвиток індивідуального потенціалу; навчання ефективному пошуку, систематизації та збереженню цікавої інформації, ефективній взаємодії з оточенням; допомогу в засвоєнні певного обсягу основних класичних знань на основі індивідуальних переваг; модульну методологію цілісного вивчення явищ повсякденного життя з позицій різних наук і вільний вибір додаткових курсів; застосування вивченого на практиці через шкільні дослідження і виробництво), розвинуте естетичне й фізичне виховання на сучасній матеріально-технічній базі; високі вимоги до кваліфікації педагогів. Інноваційна педагогіка найбільш поширена в приватній школі, але її закладів занадто мало і вони практично недоступні громадянам через надвелику вартість. Реалізація модернізаційно-ціннісного потенціалу шкільної освіти в напрямі наближення практики діяльності багатьох державних шкіл (де все ще не подолані старі традиції диктатури відомчої системи управління формами і змістом освіти з властивими їм формалізмом, авторитаризмом, настороженим ставленням до креативу; не розв'язані достатньо питання кадрового й матеріально-технічного забезпечення, адекватності викликам сучасності освітніх стандартів, якості навчально-методичних матеріалів, об'єктивності оцінювання знань; пріоритетності навчання перед вихованням, що має негативні наслідки для формування модерних ціннісних орієнтацій), до передового досвіду ряду приватних закладів потребує подолання ключових перешкод: застарілих організаційно-адміністративних підходів до управління школою; недостатності бюджетного фінансування матері-

ально-технічної, науково-методичної та інформаційної бази; кадрової незбалансованості педагогічного корпусу; підвищення престижу і оплати праці шкільного вчителя тощо.

4. Поступове поширення кращої практики закладів дошкільної та шкільної освіти в масштабах країни потребує значних капіталовкладень, але не може чекати можливого в майбутньому поліпшення матеріального становища більшості молодих родин до того рівня, коли зростання попиту викличе відповідну пропозицію з боку приватного сектору в освіті, тому що буде втрачено час для виховання нового покоління зі сприятливими ціннісними орієнтаціями для модернізації країни. Відтак доцільно вжити цільових заходів державної освітньої політики, спрямованих на використання наявних резервів збільшення фінансування дошкільної та загальноосвітньої ланок за рахунок оптимізації витрат держбюджету освіти, мінімізації необґрунтованих витрат в освітній галузі, надання закладам господарської самостійності, диверсифікації джерел фінансування.

1. *Семиноженко В.* Сегодня Украина стоит перед выбором – или модернизация, или отсталость [Електронний ресурс] / В. Семиноженко // Интернет-журнал "Диалог.UA". – 24.06.2011. – Режим доступу : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1861.html>>.
2. *Головаха Є.* Підходи до розуміння модернізації і її складових : звіт про науково-дослідну роботу "Ціннісна складова модернізаційних процесів в сучасному соціумі України" (№ держреєстрації 0112U002980) / Є. Головаха. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012 р. – 281 с. – Рук-с. – С. 16–20.
3. *Лебедева Н.* Ценности и социальный капитал как основа социально-экономического развития [Електронний ресурс] / Лебедева Н., Татарко А. // Журнал институциональных исслед. – 2010. – Т. 2, № 1. – С. 17–34. – Режим доступу : <<http://hjournal.ru/journals/jis2.1.htm>>.
4. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні : моногр. / [Балакірева О.М., Головенько В.А., Дмитрук Д.А. та ін.] ; за ред. канд. соціол. наук О.М.Балакіревої ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 592 с.
5. *Онищенко О.* "Покращення" закончилось, так и не начавшись / О. Онищенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 27 дек.
6. *Згуровский М.* Дипломированное псевдообразование / М. Згуровский // "Зеркало недели". – 2006. – 18–24 февр.
7. *Кириченко І.* Битва за професіоналізм / І. Кириченко // "Дзеркало тижня. Україна". – 2012. – 21–27 верес.
8. *Ликарчук І.* Липовый привкус медального золота / И. Ликарчук // "ZN.UA". – 2012. – 16–22 июня.
9. *Николаенко С.* Пять шагов навстречу образованию / С. Николаенко // "ZN.UA". – 2013. – 16 февр.
10. *Богачевська І.В.* Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні : аналіт. зап. НІСД при Президентові України [Електронний ресурс] / І.В.Богачевська. – Режим доступу : <<http://www.niss.gov.ua/articles/895/>>.

11. *Пайтел Б.* Будущее образования. Каким оно будет через 5–10 лет? [Электронный ресурс] / Б. Пайтел. – 2011. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22924>.
12. *Онищенко О.* Броуновское движение информационных технологий / О.Онищенко // "ZN.UA". – 2012. – 27 окт.–2 нояб.
13. Культурные факторы модернизации (доклад) / Аузан А., Архангельский А., Лунгин П. и др. – М. – С-Пб. : Фонд "Стратегия 2020", 2011. – 221 с.
14. *Андреев А.Л.* Российское образование: социально-исторические контексты / А.Л.Андреев ; Ин-т социологии РАН. – М. : Наука, 2008. – 359 с.
15. *Никитин В.* Украина это страна, в которой существует общее негативное отношение к интеллекту / В. Никитин // "Диалог.UA". – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=126&op_id=1856#1856>.
16. *Андрусяк І.* "Залиш надію кожен, хто сюди заходить" [Электронный ресурс] / І.Андрусяк, К.Борисенко // "Диалог.UA". – 2011. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=23078>.
17. *Мінаков М.* Реформа освіти – це антисоціальний акт, який можуть здійснити тільки політичні самогубці, здатні думати в термінах довготривалих стратегій [Електронний ресурс] / М.Мінаков // "Диалог.UA". – 2011– Режим доступа : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1871.html>>.
18. *Кушерець В.* Хороша освіта гогує людину до краси [Электронный ресурс] / В.Кушерець // "Диалог.UA". – 2011. – Режим доступа : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1874.html>>.
19. *Сокурянська Л.Г.* "Модернізація" та "постмодернізація" ціннісних орієнтацій студентства як фактор модернізації суспільства / Л. Г. Сокурянська // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Вип. 18. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н.Каразіна. – 2012. – С. 421–427.
20. *Ніколаєнко С.* Наша освіта – це інерційна система, але вона вже вичерпує свої останні резерви [Электронный ресурс] / С. Ніколаєнко. – 2011. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=126&op_id=1862#1862>.
21. *Макарець М.* Освіта дає людині інтелектуальний інструмент [Электронный ресурс] / М. Макарець // "Диалог.UA". – 2011. Режим доступа : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1863.html>>.
22. *Фаси Т.* Как связать образование с рынком труда [Электронный ресурс] / Т.Фаси. – 2011. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22895>.
23. *Кириченко І.* Депрофесіоналізація громадян – майбутнє країни? / І. Кириченко // "Дзеркало тижня. Україна". – 2012. – 26 жовт.–1 листоп.
24. *Галковская Т.* Современная школа: эрудит против интеллектуала / Т. Галковская // Зеркало недели. – 2006. – 1–7 апр.
25. *Халавка Ю.* Рекомендації Парламентських слухань щодо реформування вищої освіти [Электронный ресурс] / Ю.Халавка. – Режим доступа : <http://www.usw.com.ua/forum/topics/2031682:Topic:86526?xg_source=activity>.
26. *Суржик Л.* НеЗАКОНченное образование / Л.Суржик, О.Онищенко // "ZN.UA". – 2013. – 23 февр.–2 мар.
27. *Инглхарт Р.* Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества : доклад на межд. конф. "Вызовы теории", М., 1996 [Электронный ресурс] / Р.Инглхарт. – Режим доступа : <<http://www.sociology.mephi.ru/docs/polit/html/ingl.htm>>.

28. *Лихтарников А.* Ценностный опросник (ЦО) С. Шварца и духовное развитие личности: нормальное и патологическое [Электронный ресурс] / А.Лихтарников. – Режим доступа : <http://www.diagnostics.spb.ru/co_1_2.html>.
29. *Хагуров Т.А.* Человек потребляющий: проблемы девиантологического анализа / Т.А.Хагуров. – М. : Ин-т социологии РАН, 2006. – 327 с.
30. МОЗ про стан підготовки шкіл та садочків до нового навчального року [Електронний ресурс] // УНІАН–здоров'я. – Режим доступа : <<http://health.unian.net/ukr/detail/192199>>.
31. *Рябенко Л.* Первокласний абсурд / Л.Рябенко // "2000". – 2012. – 8–14 июня.
32. *Иноземцев В.* О невозможности модернизации России [Электронный ресурс] / В.Иноземцев // "Российская модернизация: размышляя о самобытности" : сб. ст. / Ин-т Кеннана. – Режим доступа : <<http://www.inozemtsev.net/index.php?m=vert&menu=sub2&pr=107&id=905>>.
33. Постанова КМУ від 27 серпня 2010 р. № 796 (зі змінами від 12.10.2010 р.) "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами і закладами системи освіти, що перебувають у державній та комунальній формі власності" [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ua.prostopravo.com.ua/sim_ya/statti/ditsadok_zanadto_dorogi_diti>.
34. *Салітра М.* У Чернівцях батьки заявляють про побори у дитсадку [Електронний ресурс] / М.Салітра // Новини Чернівці : інформ. портал газети "Молодий буковинець". – Режим доступа : <http://molbuk.ua/chernovtsy_news/46370-u-chernvcsyah-batki-zaulyayut-pro-pobori-u-ditsadku.html>.
35. *Белякова И.* Основные этапы становления дошкольной педагогики, как науки [Электронный ресурс] / И. Белякова. – Режим доступа : <<http://pik100.ucoz.ru/forum/33-404-1>>.
36. Міносвіти: 44% дітей не мають можливості відвідувати дитсадки. Радіо свобода [Електронний ресурс]. Режим доступа : <<http://www.radiosvoboda.org/content/news/2123834.html>>.
37. Чи існуватимуть приватні дитсадки? [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://sadi.in.ua/publ/kiiev/chi-isnuvatimut-privatni-ditsadki>>.
38. Дитячі садки, приватні дитсадки, державні ДНЗ та інші садочки Києва і всієї України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://sadi.in.ua/ukr>>.
39. *Шукевич Ю.* Велосипед с квадратными колесами, или Парадоксы украинского школьного образования / Ю. Шукевич // "ZN.UA". – 2013. – 9 февр. – № 5 (102).
40. *Онищенко О.* Лекарство хуже болезни / О. Онищенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 9 нояб.
41. *Онищенко О.* Кому нужны результаты TIMSS? / О. Онищенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 21 дек.
42. Попередження насильства в школі" та аналіз змін, що відбулися у сприйнятті проблеми за час впровадження проекту : результати діяльності за проектом [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <[http://www.wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/publications/Rezultati_djalnost_proektu_"Poperedzhennja_nasilstva_v_shkol"__ta_analz_z](http://www.wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/publications/Rezultati_djalnost_proektu_)>.
43. *Дубровська Є.* Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти і вчителі в її розв'язанні [Електронний ресурс] / Є.Дубровська, М.Ясеновська, М.Алексеевко ; Жіночий консорціум України. – Режим доступа : <http://www.wcu-network.org.ua/ua/about/page_2_publications>.
44. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі" : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / Дубровська Є.В., Ясеновська М.Е. Алексеевко М.К. та

ін. ; Жіночий консорціум України. – Режим доступу : <http://www.wcu-network.org.ua/ua/about/page_1_publications>.

45. Кракович Д. Украинское образование в зеркале социологии [Електронний ресурс] / Д. Кракович // Інтернет-журн. "Диалог.UA". – 22.06.2011. – Режим доступу : <<http://dialogs.org.ua/ru/project/page22911.html>>.

46. Рожен П. На Україну впадуть зливи... знань / П. Рожен, О. Рожен // "Дзеркало тижня. Україна". – 2012. – 7 верес.

47. Онищенко О. Подсказка для Кабмина / О. Онищенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 21 сент.

48. Кузьминов Я. Российская школа: оптимистическая модернизация : доклад [Електронний ресурс] / Я.Кузьминов, И.Фрумин ; Фонд "Стратегия 2020" – Режим доступу : <<http://www.gosbook.ru/node/29559>>.

49. Прокопенко Н. Временные ответы на вечные вопросы / Н. Прокопенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 21 дек.

50. Загайкало О. Нематематическая логика / О.Загайкало, О.Онищенко // "Зеркало недели. Украина". – 2012. – 22 июн.

51. Коваленко Н. В Україні майже не залишилося приватних шкіл [Електронний ресурс] / Н.Коваленко, М.Набока. – 2011. – Режим доступу : <<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24383457.html>>.

52. "Все включено": приватні школи України [Електронний ресурс] // "Сучасна освіта" – 2011. – № 11(83). – Режим доступу : <<http://s-osvita.com.ua/content/view/807/268/>>.

53. Гипермаркет знаний – первый в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://school.xvatit.com/>>.

54. Савченко Т. В голове не помещается / Т. Савченко // "2000". – 2012. – 1–7 июня.

55. Николаєнко С. Бюджет-2013 освітян не зігріє [Електронний ресурс] / С.Ніколаєнко ; LB.ua. – 10.12.2012. – Режим доступу : <http://blogs.lb.ua/stanislaw_nikolaenko/181948_byudzheth2013_osvityan_zigriie.html>.

56. "Тендерні ігри": як "доять" бюджет освіти Луцька [Електронний ресурс] / Волинь-Post. – 10.01.2012. – Режим доступу : <<http://www.volynpost.com/articles/40-tenderni-igry-iak-doiat-byudzheth-osvity-lucka>>.

Транслітерований список джерел

1. Seminozhenko V. Segodnja Ukraina stoit pered vyborom – ili modernizacija, ili otstalost' [Elektronnij resurs] / V.Seminozhenko // Internet-zhurnal "Dialog.UA". – 24.06.2011. – Rezhim dostupu : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1861.html>>. [in Russian]

2. Golovaha Je. Pidhody do rozuminnja modernizacii i i'i' skladovyh : zvit pro naukovodoslidnu robotu "Cinnisna skladova modernizacijnyh procesiv v suchasnomu sociumi Ukrai'ny" (№ derzhrejestracii' 0112U002980). / Je. Golovaha. – K. : NAN Ukrai'ny, In-t ekon. ta prognozuv. – K., 2012 r. – 281 s. – Rukop. – S. 16–20. [in Ukrainian]

3. Lebedeva N. Cennosti i social'nyj kapital kak osnova social'no-jekonomicheskogo razvitija [Elektronnij resurs]. / Lebedeva N., Tatarko A. // Zhurnal institucional'nyh issled. – 2010. – T. 2., № 1. – S. 17–34. – Rezhim dostupu : <<http://hjournal.ru/journals/jis2.1.htm>>. [in Russian]

4. Determinanty social'no-ekonomichnoi' nerivnosti v suchasnij Ukraini : monogr. / [Balakirjeva O.M., Goloven'ko V.A., Dmytruk D.A. ta in.] ; za red. kand. sociol. nauk O.M. Balakirjevoi' ; NAN Ukrainy ; In-t ekon. ta prognozuv. – K., 2011. – 592 s. [in Ukrainian]
5. Onishhenko O. "Pokrashhennja" zakonchilos', tak i ne nachavshis' / O. Onishhenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 27 dek. [in Russian]
6. Zgurovskij M. Diplomirovannoe psevdooobrazovanie / M. Zgurovskij // "Zerkalo nedeli". – 2006. – 18–24 fevr. [in Russian]
7. Kyrychenko I. Bytva za profesionalizm / I. Kyrychenko // "Dzerkalo tyzhnja. Ukraini". – 2012. – 21–27 veres. [in Ukrainian]
8. Likarchuk I. Lipovyj privkus medal'nogo zolota / I. Likarchuk // "ZN.UA". – 2012. – 16–22 iyunja. [in Russian]
9. Nikolaenko S. Pjat' shagov navstrechu obrazovaniju / S. Nikolaenko // "ZN.UA". – 2013. – 16 fevr. [in Russian]
10. Bogachevs'ka I.V. Avtonomizacija universytetiv jak skladova reformy vyshhoi' osvity v Ukraini : analit. zap. NISD pry Prezydentovi Ukrainy [Elektronnyj resurs] / I.V. Bogachevs'ka. – Rezhym dostupu : <<http://www.niss.gov.ua/articles/895/>>. [in Ukrainian]
11. Pajtel B. Budushhee obrazovanija. Kakim ono budet cherez 5–10 let? [Elektronnyj resurs] / B. Pajtel. – Rezhim dostupa : <http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22924>. [in Russian]
12. Onishhenko O. Brounovskoe dvizhenie informacionnyh tehnologij / O. Onishhenko // "ZN.UA". – 2012. – 27 okt.–2 nojab. [in Russian]
13. Kul'turnye faktory modernizacii (doklad) / Auzan A., Arhangel'skij A., Lungin P. i dr. – M. – S-Pb. : Fond "Strategija 2020", 2011. – 221 s. [in Russian]
14. Andreev A.L. Rossijskoe obrazovanie: social'no-istoricheskie konteksty / A.L. Andreev ; In-t sociologii RAN. – M. : Nauka, 2008. – 359 s. [in Russian]
15. Nikitin V. Ukraina jeto strana, v kotoroj sushhestvuet obshhee negativnoe otnoshenie k intellektu / V. Nikitin // "Dialog.UA". – 2011. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=126&op_id=1856#1856>. [in Russian]
16. Andrusjak I. "Zalysh nadiju kozhen, hto sjudy zahodyt" [Elektronnyj resurs] / I. Andrusjak, K. Borysenko // "Dyalog.UA". – 2011. – Rezhim dostupu : <http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=23078>. [in Ukrainian]
17. Minakov M. Reforma osvity – ce antysocial'nyj akt, jakyj mozhut' zdijsnyty til'ky politychni samogubci, zdatni dumaty v terminah dovgotryvalyh strategij [Elektronnyj resurs] / M. Minakov // "Dyalog.UA". – 2011. – Rezhim dostupu : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1871.html>>. [in Ukrainian]
18. Kusherec' V. Horosha osvita gotuje ljudyu do krasny [Elektronnyj resurs] / V. Kusherec' // "Dyalog.UA". – 2011. – Rezhim dostupu : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1874.html>>. [in Ukrainian]
19. Sokurjans'ka L.G. "Modernizacija" ta "postmodernizacija" cinnisnyh orijentacij studentstva jak faktor modernizacii' suspil'stva / L.G. Sokurjans'ka // Metodologija, teorija ta praktyka sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva : zb. nauk. pr. – Vyp. 18. – H. : Vyd-vo HNU im. V.N. Karazina. – 2012. – S. 421–427. [in Ukrainian]
20. Nikolajenko S. Nasha osvita – ce inercijna systema, ale vona vzhe vycherpuje svoi' ostanni rezervy [Elektronnyj resurs] / S. Nikolajenko. – 2011. – Rezhim dostupu : <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=126&op_id=1862#1862>. [in Ukrainian]

21. Makarec' M. Osvita daje ljudyni intelektual'nyj instrument [Elektronnyj resurs] / M. Makarec' // "Dyalog.UA". – 2011. – Rezhym dostupu : <<http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page/126-1863.html>>. [in Ukrainian]
22. Fasi T. Kak svjazat' obrazovanie s rynkom truda [Elektronnij resurs] / T.Fasi. – 2011. – Rezhim dostupa : <http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22895>. [in Russian]
23. Kyrychenko I. Deprofesionalizacija gromadjan – majbutnje krai'ny? / I. Kyrychenko // "Dzerkalo tyzhnja. Ukrai'na". – 2012. – 26 zhovt. – 1 lystop. [in Ukrainian]
24. Galkovskaja T. Sovremennaja shkola: jerudit protiv intellektuala / T. Galkovskaja // "Zerkalo nedeli". – 2006. – 1–7 apr. [in Russian]
25. Halavka Ju. Rekomendacii' Parlaments'kyh sluhan' shhodo reformuvannja vyshhoi' osvity [Elektronnyj resurs] / Ju.Halavka. – Rezhym dostupu <http://www.usw.com.ua/forum/topics/2031682:Topic:86526?xg_source=activity>. [in Ukrainian]
26. Surzhik L. NeZAKONchennoe obrazovanie / L.Surzhik, O.Onishhenko // "ZN.UA". – 2013. – 23 fevr. – 2 marta. [in Russian]
27. Inghart R. Postmodern: menjajushhiesja cennosti i izmenjajushhiesja obshhestva : doklad na mezhd. konf. "Vyzovy teorii", M., 1996 [Elektronnyj resurs] / R.Inghart. – Rezhim dostupa : <<http://www.sociology.mephi.ru/docs/polit/html/ingl.htm>>. [in Russian]
28. Lihtarnikov A. Cennostnyj oprosnik (CO) S. Shvarca i duhovnoe razvitie lichnosti: normal'noe i patologicheskoe [Elektronnij resurs] / A. Lihtarnikov. Rezhim dostupu : <http://www.dagnostika.spb.ru/co_1_2.html>. [in Russian]
29. Hagurov T.A. Chelovek potrebljajushhij: problemy deviantologicheskogo analiza / T.A.Hagurov. – M. : In-t sociologii RAN, 2006. – 327 s. [in Russian]
30. MOZ pro stan pidgotovky shkil ta sadochkiv do novogo navchal'nogo roku [Elektronnyj resurs]. // UNIAN–zdorov'ja. – Rezhym dostupu : <<http://health.unian.net/ukr/detail/192199>>. [in Ukrainian]
31. Rjabenko L. Pervoklassnyj absurd / L. Rjabenko // "2000". – 2012. – 8–14 ijunja. [in Russian]
32. Inozemcev V. O nevozmozhnosti modernizacii Rossii [Elektronnij resurs]. / V.Inozemcev // "Rossijskaja modernizacija: razmyshljaja o samobytnosti" : sb. st. / In-t Kennana. – Rezhim dostupu : <<http://www.inozemtsev.net/index.php?m=vert&menu=sub2&pr=107&id=905>>. [in Russian]
33. Postanova KМУ vid 27 serpnja 2010 r. № 796 (zi zminamy vid 12.10.2010 r.) "Pro zatverdzhennja pereliku platnyh poslug, jaki mozhut' nadavatysja navchal'nymy zakladamy, inshyny ustanovamy i zakladamy systemy osvity, shho perebuvajut' u derzhavnij ta komunal'nij formi vlasnosti". [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua.prostopravo.com.ua/sim_za/statti/ditsadok_zanadto_dorogi_diti>. [in Ukrainian]
34. Salitra M. U Chernivcjah bat'ky zajavljajut' pro pobory u dytsadku [Elektronnyj resurs] / M.Salitra // Novyny Chernivci : inform. portal gazety "Molodyj bukovy nec". – Rezhym dostupu : <http://molbuk.ua/chernovtsy_news/46370-u-chernvcyah-batki-zayavlyayut-propobori-u-ditsadku.html>. [in Ukrainian]
35. Beljakova I. Osnovnye jetapy stanovlenija doskol'noj pedagogiki, kak nauki [Elektronnij resurs] / I. Beljakova. – Rezhim dostup : <<http://pik100.ucoz.ru/forum/33-404-1>>. [in Russian]
36. Minosvity: 44% ditej ne majut' mozhljivosti vidviduvaty dytsadky. Radio svoboda. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu : <<http://www.radiosvoboda.org/content/news/2123834.html>>. [in Ukrainian]

37. Chy isnuvatymut' pryvatni dytsadky? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <<http://sadi.in.ua/publ/kiiev/chi-isnuvatimut-privatni-ditsadki>>. [in Ukrainian]
38. Dytjachi sadky, pryvatni dytsadky, derzhavni DNZ ta inshi sadochky Kyjeva i vsijej' Ukraïny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <<http://sadi.in.ua/ukr>>. [in Ukrainian]
39. Shukevych Ju. Velosyped s kvadratnymy kolesamy, yly Paradoksy ukrajnskogo shkol'nogo obrazovanyja / Ju. Shukevych // "ZN.UA". – 2013. – 9 fevr. – № 5 (102). [in Ukrainian]
40. Onishhenko O. Lekarstvo huzhe boleznj / O. Onishhenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 9 nojab. [in Russian]
41. Onishhenko O. Komu nuzhny rezul'taty TIMSS? / O. Onishhenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 21 dek. [in Russian]
42. Poperedzhennja nasytstva v shkoli" ta analiz zmin, shho vidbulysja u sprynjatti problemy za chas vprovadzennja proektu : rezul'taty dijalnosti za proektom. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <[http://www.wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/publications/Rezultati_djalnost_proektu_\"Poperedzhennja_nasilstva_v_shkol\"_ta_analz_z](http://www.wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/publications/Rezultati_djalnost_proektu_\)>. [in Ukrainian]
43. Dubrovs'ka Je. Nasytstvo v shkoli: analiz problemy ta dopomoga, jakoi' potrebujut' dity i vchyteli v i'i' rozv'jazanni. [Elektronnyj resurs] / Je. Dubrovs'ka, M. Jasenovs'ka, M. Aljeksjejenko ; Zhinochjy konsorcium Ukraïny. – Rezhym dostupu : <http://www.wcu-network.org.ua/ua/about/page_2_publications>. [in Ukrainian]
44. Organizacija roboty z rozv'jazannja problemy nasytstva v shkoli" : navch.-metod. posib. [Elektronnyj resurs] / Dubrovs'ka Je. V., Jasenovs'ka M. E. Aljeksjejenko M. K. ta in. ; Zhinochjy konsorcium Ukraïny. – Rezhym dostupu : <http://www.wcu-network.org.ua/ua/about/page_1_publications>. [in Ukrainian]
45. Krakovich D. Ukrainskoe obrazovanie v zerkale sociologii [Elektronnij resurs] / D. Krakovich // Internet-zhurn. "Dialog.UA". – 22.06.2011. – Rezhim dostupu : <<http://dialogs.org.ua/ru/project/page22911.html>>. [in Russian]
46. Rozhen P. Na Ukraïnu vpadut' zlyvy... znan' / P. Rozhen, O. Rozhen // "Dzerkalo tyzhnja. Ukraïna". – 2012. – 7 veres. [in Ukrainian]
47. Onishhenko O. Podskazka dlja Kabmina / O. Onishhenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 21 sent. [in Russian]
48. Kuz'minov Ja. Rossijskaja shkola: optimisticheskaja modernizacija : doklad [Elektronnij resurs] / Ja. Kuz'minov, I. Frumin ; Fond "Strategija 2020" – Rezhim dostupu : <<http://www.gosbook.ru/node/29559>>. [in Russian]
49. Prokopenko N. Vremennye otvety na vechnye voprosy / N. Prokopenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 21 dek. [in Russian]
50. Zagajkalo O. Nematematiceskaja logika / O. Zagajkalo, O. Onishhenko // "Zerkalo nedeli. Ukraina". – 2012. – 22 ijun. [in Russian]
51. Kovalenko N. V Ukraïni majzhe ne zalyshylosja pryvatnyh shkil [Elektronnyj resurs] / N. Kovalenko, M. Naboka. – 2011. – Rezhym dostupu : <<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24383457.html>>. [in Ukrainian]
52. "Vse vključeno": pryvatni shkoly Ukraïny [Elektronnyj resurs] // "Suchasna osvita" – 2011. – № 11(83). – Rezhym dostupu : <<http://s-osvita.com.ua/content/view/807/268/>>. [in Ukrainian]
53. Gipermarket znanij – pervyj v mire [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <<http://school.xvatit.com/>>. [in Russian]
54. Savchenko T. V golove ne pomeshhaetsja / T. Savchenko // "2000". – 2012. – 1–7 ijunja. [in Russian]

55. Nikolajenko S. Bjudzhet-2013 osvıtjan ne zigrije [Elektronnyj resurs] / S.Nikolajenko ; LB.ua. 10.12.2012. – Rezhym dostupu : <http://blogs.lb.ua/stanislav_nikolaenko/181948_byudzhet2013_osvityan_zigriie.html>. [in Ukrainian]
56. "Tenderni igry": jak "dojat" bjudzhet osvity Luc'ka [Elektronnyj resurs] / Volyn'Rost. – 10.01.2012. – Rezhym dostupu : <<http://www.volynpost.com/articles/40-tenderni-igry-iak-doiat-byudzhet-osvity-lucka>>. [in Ukrainian]

Отримано 21.02.13

О.Н. Балакирева, канд. социол. наук, Р.Я. Левин, канд. пед. наук

ЦЕННОСТНО-МОДЕРНИЗАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрено влияние дошкольного и школьного образовательных звеньев на формирование мировоззренческих ценностей детей и молодежи, выявлено потенциал совершенствования этой деятельности соответственно потребностям модернизации Украины.

Ключевые слова: ценностные ориентации, образование, модернизация.

O. Balakireva, Candidate of Sociological Sciences, R. Levin, Candidate of Pedagogical Sciences

VALUE-MODERNIZATIONAL POTENTIAL OF UKRAINIAN SYSTEM OF EDUCATION

An impact of pre-school and school education links on the formation of world outlook values of children and youth is examined, revealed the potential of improvement of this activity according to the needs of modernization of Ukraine.

Key words: value orientations, education, modernization.